

NIMIHAKEMISTO

A

Aksakov, I. S. (1823—1886) — venäläinen yhteiskunnallinen toimihenkilö, lehtimies, slavofii. — 437.

Aleksanteri I (1777—1825) — Venäjän keisari (1801—1825). — 480.

Aleksanteri Suuri (356—323 e.a.) — Makedonian kuningas, vanhan ajan kuulu sotapäällikkö ja valtiomies. — 238.

Aliotta, Antonio (s. 1881) — italialainen filosofi, kirjoittanut useita teoksia kokeellisen psykologian ja estetiikan alalta. Esiintynyt empiriokritisismiä ja pragmatismia vastaan. — 348.

Anaksagoras, kotoisin Klazomenaista (n. 500—428 e.a.) — muinaiskreikkalainen filosofi, epäjohdonmukainen materialisti. — 224—225.

Anaksimandros (n. 610—546 e.a.) — Miletoksessa elänyt muinaiskreikkalainen filosofi, vaistonvaraisen materialismin edustaja ja dialektikko. — 209.

Aristarkhos Samoslainen (IV vuosisadan loppu — III vuosisadan alku e.a.) — muinaiskreikkalainen tähtitieteilijä ja matemaatikko. — 288.

Aristoteles (384—322 e.a.) — vanhan ajan suuri ajattelija; filosofian alalla horjui materia-

lismin ja idealismin välillä. — 74, 138, 145, 164, 210, 211, 216—217, 218, 220, 225, 237—245, 250, 305, 311, 313, 317, 319—325, 381—382, 452.

Avenarius, Richard (1843—1896) — saksalainen taantumuksellinen filosofi, subjektiivinen idealisti, eräs empiriokritismin perustajia. — 43, 341, 345, 348, 428, 430, 431, 432—433.

B

Babeuf, Gracchus (oikea nimi François Noël) (1760—1797) — ranskalainen vallankumousmies, utopistisen tasanjakokommunismin huomattu edustaja, »tasa-arvoisten» salaliiton järjestäjä. — 22, 27.

Bacon, Francis, Verulamin parooni (1561—1626) — huomattava englantilainen filosofi, luonnontutkija, historikko ja valtiomies, englantilaisen materialismin kantaisä. — 26, 401, 452.

Baillie, James Black (1872—1940) — Leedsin yliopiston varapresidentti, laatinut kirjan Hegelin logiikasta; kääntänyt englanniksi Hegelin »Hengen fenomenologian». — 199.

Balfour, Arthur James (1848—1930) — englantilainen valtiomies, diplomaatti, eräs konser-

- vatiivien johtomiehiä. Filosofisissa teoksissaan arvosteli Hegelin katsomuksia.—197.
- Barthez, Paul Joseph** (1734—1806) — ranskalainen lääkäri ja fysiologi, kuului n.s. Montpellierin koulukuntaan, vitalisti.—381.
- Bauer, Bruno** (1809—1882) — saksalainen idealistifilosofi, eräs huomatuimpia nuorhegeliläisiä, porvarillinen radikaali; v. 1866 jälkeen kansallisliberaali.—5, 11, 14—15, 16, 17, 19—21, 22, 24, 27, 28, 32, 447.
- Bauer, Edgar** (1820—1886) — saksalainen yhteiskuntapoliittinen kirjailija, nuorhegeliläinen; B. Bauerin veli.—8, 11, 13.
- Bauer, Otto** (1882—1938) — eräs Itävallan sosialidemokratian ja II Internationalen johtomiehiä, revisionismin ideologi.—346.
- Bayle, Pierre** (1647—1706) — ranskalainen skeptikkofilosofi, yksi ensimmäisiä valistusfilosofejia, kirjoitti tunnetun »Historiallisen ja kriittisen sanakirjan»; arvosteli uskonnollista dogmaattisuutta.—26, 50, 216, 217, 326.
- Beaussire, Emile Jacques Armand** (1824—1889) — filosofian professori, Ranskan Siveys- ja yhteiskuntapoliittisten tieteiden akatemian jäsen, useiden moraalikysymyksiä käsittelevien teosten laatija.—278.
- Belinski, V. G.** (1811—1848) — suuri venäläinen vallankumouksellinen demokraatti, kirjallisuusarvostelija ja lehtimies sekä materialistifilosofi.—436, 439, 443, 459, 460, 470.
- Beltov** — ks. Plehanov, G. V.
- Bénard, Charles** (1807—1898) — ranskalainen filosofi, ranskan- ja julkaisi useita Hegelin teoksia.—277.
- Bentham, Jeremy** (1748—1832) — englantilainen porvarillinen so-
- siologi, utilitarismin teoreetikko.—27.
- Bergson, Henri** (1859—1941) — ranskalainen taantumuksellinen idealistifilosofi, joka piti intuitiota inhimillisen tiedostamisen perustana; imperialistisen porvariston ideologi.—348, 359, 383, 387, 390, 400, 433.
- Berkeley, George** (1685—1753) — englantilainen taantumuksellinen filosofi, anglikaanisen kirkon piispa, subjektiivinen idealisti.—314, 392, 411, 425, 431, 432.
- Berzelius, Jöns Jacob** (1779—1848) — kuulu ruotsalainen kemisti ja mineralogi.—99.
- Bogdanov, A. (Malinovski, A. A.)** (1873—1928) — filosofi, sosiologi ja taloustieteilijä; vuoteen 1907 saakka bolshevikki, sitten loittoni puolueesta. Esiintyi marxilaisuuden revisojana vääristellen sitä machilaisuuden ja vulgäärin materialismin asenteista käsin. Loi empiriokritismin erään muunnelman — empiriomonismin.—232, 419, 421.
- Bolin, Andreas Wilhelm** (1835—1924) — ruotsalainen historikko ja filosofi, feuerbachilainen, Helsingin yliopiston professori. Feuerbachia koskevan tutkimuksen laatija. Yhdessä F. Jodlin kanssa julkaisi L. Feuerbachin Teokset.—326.
- Bolland, Gerardus** (1854—1922) — Leidenin yliopiston filosofian professori. Oli E. Hartmannin kannattaja, sittemmin hänestä tuli hegeliläinen, käänsi hollanniksi useita Hegelin teoksia.—342.
- Boltzmann, Ludwig** (1844—1906) — kuuluisa itävaltalainen fyysikko, vaistonvaraisen materialismin edustaja; arvosteli machilaisten subjektiivis-idealista tietopöppä.—43.

- Bonaparte** — ks. Napoleon I Bonaparte.
- Bourbon** — kuningassuku Ranskassa (1589—1792, 1814—1815 ja 1815—1830).— 266.
- Bradley, Francis Herbert** (1846—1924) — englantilainen taantumuksellinen filosofi, absoluuttisen idealismin kannattaja.— 199, 201, 433.
- Brunetière, Ferdinand** (1849—1906) — ranskalainen kriitikko ja kirjallisuushistorioitsija, joka yritti soveltaa kirjallisuuden historiaan luonnontieteellistä menetelmää ja ennen kaikkea Darwinin kehitysooppia.— 373.
- Bruno** — ks. Bauer, Bruno.
- Buckle, Henry Thomas** (1821—1862) — englantilainen vapaa-mielinen porvarillinen historiko sekä positivistinen sosiologi, kirjoittanut »Englannin sivistyshistorian».— 284.
- Bulgarin, F. V.** (1789—1859) — venäläinen taantumuksellinen kirjailija ja lehtimies, etumaisen venäläisten kirjailijain verivihollinen, joka teki heistä kanteluja poliisille.— 436.
- Büchner, Friedrich Karl Christian Ludwig** (1824—1899) — saksalainen fysiologi, vulgäärin materialismin julistaja; esiintyi tieteellisen sosialismin aatteita vastaan.— 38, 303.
- Böhme, Jakob** (1575—1624) — saksalainen filosofi, mystikko, jonka oppi sisälsi idealistisen dialektiikan aineksia.— 58.
- C**
- Cabanis, Pierre Jean Georges** (1757—1808) — ranskalainen lääkäri, filosofi, poliitikko; eräs vulgäärin materialismin edelläkävijöitä.— 25.
- Cabet, Etienne** (1788—1856) — ranskalainen yhteiskuntapoliit-
 tinen kirjailija, utopistisen kommunismin edustaja, kirjoitti teoksen »Matka Ikkariaan».— 27.
- Caesar, Gaius Julius** (n. 100—44 e.a.) — kuuluisa roomalainen sotapäällikkö ja valtiomies.— 266.
- Caird, Edward** (1835—1908) — englantilainen filosofi, hegeliläinen, kirjoitti teoksen »Hegel».— 199, 201.
- Carnot, Lazare Nicolas** (1753—1823) — ranskalainen matemaatikko, poliitikko ja sotilas, porvarillinen tasavaltalainen.— 96.
- Carnot, Léonard Sadi** (1796—1832) — ranskalainen fyysikko ja insinööri. Teki joukon tärkeitä keksintöjä lämpöopin alalla. Muotoili ensimmäisenä säännön, että työn suorittaminen lämpövaraston kustannuksella voi tapahtua ainoastaan sen tuloksena, että lämpö siirtyy kuumemmasta kylmempään kappaleeseen.— 367, 376.
- Carstanjen, Friedrich** — Avenariuksen oppilas, Zürichin yliopiston professori. Avenariuksen kuoltua toimitti aikakauslehteä »Vierteljahrsschrift für wissenschaftliche Philosophie».— 430.
- Chalcidius** (IV vuosisata) — uusplatonikko, käänsi latinaksi Platonin dialogin »Timaios» ja kirjoitti siihen selitykset.— 303.
- Chamberlain, Houston Stewart** (1855—1927) — taantumuksellinen uskantilainen filosofi, rotusosiologi, saksalaisten imperialistien maailmanheruusaatteiden saarnaaja, eräs fasistisen ideologian pääasiallisia edeltäjiä. Syntyperältään englantilainen, ensimmäisen maailmansodan aikana siirtyi Saksan puolelle.— 43.

- Chiapelli, Alessandro** (1857—1931) — italialainen porvarillinen filosofi, uskantilainen, kirjoitti useita teoksia filosofian, kirjallisuuden, taiteen ja uskonnon historiasta; arvosteli tieteellistä sosialismia.—348.
- Cicero, Marcus Tullius** (106—43 e.a.) — etevä roomalainen puhuja ja valtiomies, eklektikkofilosofi.—300, 305.
- Clauberg, Johann** (1622—1665) — saksalainen filosofi, filosofian professori Duisburgissa, kartesiolainen; oli lähellä okkasionalismissa.—334.
- Clausius, Rudolf** (1822—1888) — etevä saksalainen fyysikko. Carnotin, Mayerin ja Joulen ohella eräs termodynamiikan perustajia.—385.
- Clemens Aleksandrialainen, Titus Flavius** (n. 150—215) — kristillinen jumaluusoppinut, idealistifilosofi.—301, 303.
- Cohen, Hermann** (1842—1918) — saksalainen filosofi, subjektiivinen idealisti, Marburgin uskantilaisen koulukunnan johtaja.—348.
- Collins, Anthony** (1676—1729) — englantilainen filosofi, materialisti, Locken seuraaja.—26.
- Comte, Auguste** (1798—1857) — ranskalainen taantumuksellinen porvarillinen filosofi ja sosiologi, agnostikko, positivismin perustaja.—277, 358, 380, 406, 446.
- Condillac, Étienne Bonnot de** (1715—1780) — ranskalainen deistifilosofi, sensualisti, Locken seuraaja.—26.
- Cornu, Marie Alfred** (1841—1902) — ranskalainen fyysikko. tunnetaan optiikan alalla suorittamistaan töistä; täydensi Fizeaun kokeiluja valon nopeuden määrittämisen alalla.—289.
- Coward, William** (n. 1656—1725) — englantilainen lääkäri, materialistifilosofi.—26.
- Croce, Benedetto** (1866—1952) — italialainen porvarillinen filosofi, historikko, kirjallisuusarvostelija ja poliitikko; eräissä teoksissaan tulkitsi Hegelin dialektiikkaa subjektiivisen idealismin hengessä; vastusti marxilaisuutta.—348.

D

- Dannemann, Friedrich** (s. 1859) — saksalainen luonnontieteen historioitsija, Bonnin yliopiston professori.—287.
- Darmstaedter, Ludwig** (1846—1927) — saksalainen kemisti, tunnettu kemian historiaa koskevasta teoksistaan.—289.
- Darwin, Charles Robert** (1809—1882) — suuri englantilainen tiedemies, materialistisen biologian perustanlaskija, lajien syntyä koskevan kehitysoopin luoja.—112.
- Deborin (Joffe), A. M.** (1881—1963) — neuvostoliittolainen filosofi, SNTL:n Tiedeakatemian varsinainen jäsen. Vuodesta 1903 bolshevikki, v. 1907 menshevikki, NKP:n jäsen vuodesta 1928; 30-luvulla oli menshevismiin kallistuvan idealismin kannalla; kirjoittanut useita teoksia filosofian historiasta sekä dialektisestä materialismista.—411, 417.
- Demokritos**, kotoisin Abderasta (n. 460—370 e.a.) — suuri muinaiskreikkalainen materialistifilosofi, eräs atomiopin perustajia.—224, 237, 288, 299, 305, 314, 450.
- Descartes, René** (lat. Cartesius) (1596—1650) — etevä ranskalainen dualistifilosofi, matemaatikko ja luonnontieteilijä.—24, 25, 26, 275, 276, 314, 330, 367, 372, 381, 418, 423, 424.
- Destutt de Tracy, Antoine Louis Claude** (1754—1836) — rans-

- kalainen vulgääri taloustieteilijä, sensualistifilosofi; perustustalullisen monarkian kannattaja.—7.
- Dewey, John** (1859—1952) — amerikkalainen taantumuksellinen filosofi, sosiologi ja pedagogi, subjektiivinen idealisti, imperialistisen porvariston ideologi; kehitellessään pragmatismin aatteita Dewey loi sen erään muunnelman — instrumentalismin.—348, 387.
- Dézamy, Theodore** (1803—1850) — ranskalainen yhteiskuntapoliittinen kirjailija, utopistisen kommunismin vallankumouksellisen suuntauksen huomattu edustaja.—27.
- Diderot, Denis** (1713—1784) — etevä ranskalainen valistusfilosofi, materialismin edustaja, ateisti, eräs XVIII vuosisadan Ranskan vallankumouksellisen porvariston ideologeja, ensyklopedistien johtaja.—451.
- Dietzgen, Joseph** (1828—1888) — saksalainen työmies, sosialidemokraatti, filosofi, joka päätyi itsenäisesti dialektisen materialismin perusajatuksiin.—57, 58, 315, 353, 355.
- Dilthey, Wilhelm** (1833—1911) — saksalainen idealistifilosofi, Berliinin yliopiston professori, perusti »elämän filosofian» — taantumuksellisen irrationaalisen suuntauksen imperialismin kauden porvarillisessa filosofiassa. Hänen teoksistaan tunnetaan m.m. tutkielma nuoresta Hegelistä.—43, 197.
- Diogenes Laërtios** (III vuosisata) — muinaiskreikkalainen filosofian historioitsija, joka laati laajan teoksen vanhan ajan filosofiasta.—182, 215, 223, 247.
- Diogenes Sinopelainen** (n. 404—323 e.a.) — muinaiskreikkalainen filosofi, eräs kynnikköjen koulukunnan perustajia. Kyseinen koulukunta heijasti köyhien kansankerrosten passiivista protestia rikkaiden heruutta vastaan.—184, 215.
- Dobroljubov, N. A.** (1836—1861) — suuri venäläinen vallankumouksellinen demokraatti, kirjallisuusarvostelija ja materialistifilosofi.—436, 460.
- Dodwell, Henry** (k. 1784) — englantilainen filosofi, metafyyksisen materialismin edustaja.—26.
- Druzhinin, A. V.** (1824—1864) — venäläinen kirjailija ja kriitikko, edusti liberaalista suuntaa, julisti idealistista »taide taiteen vuoksi»-teoriaa.—443.
- Dudyshkin, S. S.** (1820—1866) — vapaamielinen venäläinen lehtimies ja kirjallisuusarvostelija.—452.
- Duhem, Pierre Maurice Marie** (1861—1916) — ranskalainen fysiikan teoreetikko, kirjoitti useita teoksia fysiikan historian alalta, tietoo-pissa machilainen.—348, 369, 372.
- Duns Scotus, Johannes** (n. 1265—1308) — keskiaikainen skotlantilainen filosofi, skolastikko, edusti nominalismia, joka oli materialismin ensimmäinen ilmaus keskiajalla; kirjoitti monumentaalisen kirjan »Oxfordin teos».—26.
- Durkheim, Emile** (1858—1917) — ranskalainen taantumuksellinen sosiologi, malthusilainen, rotusyrjinnän kannattaja.—394.

E

- Ebbinghaus, Hermann** (1850—1909) — saksalainen porvarillinen psykologi, idealisti, eräs kokeellisen psykologian tärkeimpiä edustajia. Tunnettu muistia koskevista tutkimustöistään.—281.
- Edgar** — ks. Bauer, Edgar.
- Engels, Friedrich** (1820—1895) — eräs tieteellisen kommunismin

- perustanlaskijoita, maailman proletariaatin johtaja, Karl Marxin ystävä ja työtoveri, joka yhdessä Marxin kanssa kehitti dialektisen ja historiallisen materialismin (elämäkerratietoja ks. V. I. Leninin kirjoituksesta »Friedrich Engels». Teokset, 2. osa, ss. 1—13).— 5—6, 18—19, 51, 53, 56, 63, 84, 88, 95, 112, 125, 134, 192, 212, 217, 221, 240, 263, 268, 295, 311, 353—354, 355, 414, 456.
- Epikuros** (n. 341—270 e.a.) — antiikkisen maailman suurimpia ajattelijoita, huomattu muinaiskreikkalainen materialistifilosofi, ateisti.— 245—251, 299, 450.
- Eratosthenes** (n. 276—194 e.a.) — muinaiskreikkalainen matemaatikko, tähtitieteilijä ja maantieteilijä; määrittä ensimmäisenä likipitäisesti maapallon ympärysmittan.— 287.
- Euler, Leonhard** (1707—1783) — suuri matemaatikko, fyysikko ja tähtitieteilijä, Pietarin ja Berliinin tiedeakatemiain jäsen; vietti suuren osan elämästään Venäjällä.— 96.
- F**
- Faidon** — muinaiskreikkalainen filosofi, Sokrateen oppilas.— 235.
- Faucher, Julius** (1820—1878) — saksalainen lehtimies, nuorhegeliläinen.— 14.
- Feuerbach, Ludwig Andreas** (1804—1872) — huomattu saksalainen materialistifilosofi ja ateisti. Huolimatta rajoittuneesta, spekulatiivisesta luonteestaan Feuerbachin materialismi oli marxilaisen filosofian eräänä teoreettisena lähteenä.— 11, 13, 18—19, 24, 28, 49—53, 56—63, 64, 68, 99, 123, 134, 173, 230, 240, 252, 265, 271, 281, 282, 283, 295—296, 299, 302, 314, 326, 327, 329, 332—334, 336, 343, 344, 353, 354, 355, 447, 448, 449, 454, 457, 458, 459, 460.
- Fichte, Johann Gottlieb** (1762—1814) — huomattu saksalainen filosofi, subjektiivinen idealisti, klassillisen saksalaisen filosofian edustaja.— 78, 92, 194, 276, 336, 412, 426, 477.
- Filon Aleksandrialainen** (lat. Philo) — I vuosisadan alun juutalaisuuden filosofian pääedustaja, joka yritti yhdistää juutalaisuuden Platonin filosofiaan ja stoalaisuuteen. Filonin mystisismillä oli huomattava vaikutus kristilliseen jumaluusoppiin.— 257, 299, 302, 311.
- Fischer, Friedrich** (1801—1853) — filosofian professori Baselisissa.— 41, 324.
- Fischer, Kuno** (1824—1907) — saksalainen porvarillinen filosofian historioitsija, hegeliläinen, latinut perusteellisen »Uudemman filosofian historian», filosofian professori Jenessassa, sitten Heidelbergissa.— 125, 140.
- Fizeau, Hippolyte Louis** (1819—1896) — ranskalainen fyysikko, tunnettu tutkimuksistaan optiikan alalla; keksimänsä hammaspyörämenetelmän avulla mittasi valon nopeuden ilmassa.— 289.
- Forel, Auguste** (1848—1931) — sveitsiläinen hermo- ja mielitautilääkäri ja hyönteistieteilijä.— 281.
- Foucault, Jean Bernard Léon** (1819—1868) — ranskalainen fyysikko, tunnettu heilurikoikeistaan, jotka havainnollisesti osoittavat Maan vuorokautisen pyörimisliikkeen; määrittä valon etenemisnopeuden ilmassa ja vedessä nopeasti pyörivien peilien avulla.— 289.

Fourier, Charles (1772—1837)—suuri ranskalainen utopistisocialisti.—14, 16, 27, 30, 33, 443, 445.

Förster, Friedrich Christoph (1791—1868) — saksalainen kirjailija ja historikko, hegeliläinen; yhdessä Boumannin kanssa toimitti Hegelin postuumiteosten XVI ja XVII osan, joihin kuului kirjoituksia eri kysymyksistä.—71.

G

- Galilei, Galileo** (1564—1642) — suuri italialainen fyysikko ja tähtitieteilijä, eräs klassillisen mekaniikan perustanlaskijoita.—99, 288, 367, 398.
- Gans, Eduard** (n. 1798—1839)—roomalaisen oikeuden professori Berliinin yliopistossa, hegeliläinen. Hegelin postuumiteosten painoksessa toimitti »Oikeusfilosofian» sekä »Luentoja historianfilosofiasista».—30, 71, 261, 269.
- Gassendi, Pierre** (1592—1655)—huomattu ranskalainen materialistifilosofi, joka kehitti Epikuroksen atomiopin ja etiikan aatteita; tunnetaan myös teoksistaan tähtitieteen, matematiikan, mekaniikan ja tieteen historian alalta.—25, 67, 314, 452.
- Gauss, Carl Friedrich** (1777—1855)—suuri saksalainen matemaatikko, joka antoi perustavaa laatua olevan panoksen myös tähtitieteen, maanmittausopin ja fysiikan kehitykseen.—170.
- Gay, Jules** (1807—1876 jälkeen)—ranskalainen utopistikkommunisti.—27.
- Genoff, Peter** — bulgarialainen filosofian historioitsija, laatinut väitöskirjan »Feuerbachin tietoteoria ja metafysiikka».—281, 283.
- Goethe, Johann Wolfgang** (1749—1832)—suuri saksalainen runoilija ja ajattelija.—442.
- Gomperz, Theodor** (1832—1912)—saksalainen filosofian historioitsija ja kielitieteilijä, positivist, kirjoitti kolmiosaisen teoksen »Kreikkalaisia ajattelijoita».—217.
- Gorgias** (n. 483—375 e.a.)—kotoisin Leontinoista, muinaiskreikkalainen filosofi, sofisti, orjanomistajademokratian kannattaja.—228—230, 402.
- Gretsh, N. I.** (1787—1867)—venäläinen taantumuksellinen lehtimies ja ajanvietekirjojen kirjoittaja, edistysmielisten venäläisten kirjailijain verivihollinen, teki heistä kanteluja poliisille.—436.
- Grün, Karl** (1817—1887)—saksalainen pikkuporvarillinen yhteiskuntapoliittinen kirjailija, eräs »todellisen sosialismin» pääedustajia.—283.
- Guenther, Konrad** (1874—1955)—saksalainen eläintieteilijä, Freiburgin yliopiston professori, laati atlaksen »Alkuelämästä ihmiseen».—42.
- Guizot, François Pierre Guillaume** (1787—1874)—ranskalainen porvarillinen historikko ja valtiomies.—455.

H

- Haas, Arthur Erich** (1884—1941)—itävaltalainen fyysikko, atomifysiikan erikoistuntija.—291.
- Haeckel, Ernst Heinrich** (1834—1919)—tunnettu saksalainen luonnontutkija, Jenan yliopiston eläintieteen professori, evolutionisti, luonnonhistoriallisen materialismin edustaja, Darwinin opin kannattaja ja tunnetuksitekijä.—39, 284, 343, 344.

- Hammacher, Emil** (1885—1916)—saksalainen taantumuksellinen filosofi, objektiivinen idealisti ja mystikko, marxilaisuuden vihollinen.—197.
- Harbordt**—saksalainen tiedemies, joka muokkasi E. Machin kirjan »Fysiikan ääriiviivat Saksan korkeakouluja varten».—40.
- Haring, G. H.**—saksalainen filosofi, kirjoitti yhdessä Micheletin kanssa kirjan »Hegelin dialektisen metodin historiallis-kriittillinen esitys».—198.
- Hartley, David** (1705—1757)—englantilainen porvarillinen psykologi ja materialistifilosofi, ammatiltaan lääkäri.—26.
- Hartmann, Eduard** (1842—1906)—saksalainen taantumuksellinen idealistifilosofi ja mystikko, junkkerilais-porvarillisen Saksan kiivas puolustaja.—42.
- Haym, Rudolf** (1821—1901)—saksalainen kirjallisuuden ja filosofian historioitsija, kirjoittanut joukon teoksia saksalaisen kirjallisuuden ja filosofian päävirtauksista.—336.
- Hegel, Georg Wilhelm Friedrich** (1770—1831)—suuri saksalainen filosofi, objektiivinen idealisti ja dialektikko; klassillisen saksalaisen filosofian suurin edustaja. Hegelin historiallisena ansiona oli se, että hän kehitti kaikinpuolisesti idealistista dialektiikkaa, mikä oli eräs dialektisen materialismin teoreettisia lähteitä.—9, 13, 15, 17, 21, 24, 27, 28, 30—32, 55, 67, 70, 71, 73, 75—76, 78—79, 83—84, 85—86, 89, 91—93, 94—96, 97, 99, 102, 106—107, 109, 116—117, 119—120, 122—123, 124—125, 127, 129, 133—134, 135—138, 141—144, 145, 148—150, 152—154, 155—156, 159, 165—171, 172, 173, 177, 184, 187—188, 190, 192—193, 197, 198, 199, 201, 203, 205, 207, 209, 211—212, 215—221, 222—226, 227—228, 230—231, 232—235, 237—252, 254—255, 259, 261, 263, 265—269, 270—272, 273—278, 283, 295—296, 297—300, 301, 302, 303, 305, 311, 313—314, 320, 323, 326, 336, 337, 338—339, 342, 346, 353—354, 355, 372, 426—427.
- Hegesias** (IV vuosisadan loppu—III vuosisadan alku e.a.)—kreikkalainen filosofi, kuului kyreneläiseen eli hedoniseen koulukuntaan, joka näki elämän ainoan autuuden mielihyvässä. Yhtyen tähän Hegesias piti mielihyvää kuitenkin saavuttamattomana ja kielsi sen tähden elämän tarkoituksen.—234.
- Heinze, Max** (1835—1909)—saksalainen filosofian historioitsija, muinaiskreikkalaisen filosofian erikoistuntija. Toimitti Überwegin filosofian historian kurssin 6:nnestä painoksesta lähtien.—35, 217, 234.
- Helmholtz, Hermann** (1821—1894)—eräs suurimpia saksalaisia luonnontutkijoita. Hänelä oli suuri osuus energian säilymisen ja muuttumisen lain perustelemisessä. Filosofisissa katsomuksissaan kallistui kantilaisuuteen.—367, 376.
- Helvétius, Claude Adrien** (1715—1771)—huomattu ranskalainen filosofi, materialismin edustaja, ateisti, XVIII vuosisadan Ranskan vallankumouksellisen porvariston ideologeja.—26, 27, 453.
- Henning, Leopold** (1791—1866)—Berliinin yliopiston filosofian professori, hegeliläinen. Toimitti Hegelin postuumiteosten painoksessa »Logiikan tieteen» sekä ensimmäisen osan »Filosofisten tieteiden ensyklopediaa» (»Logiikan»).—71.

- Herakleitos Efesolainen** (n. 530—470 e.a.) — huomattu muinaiskreikkalainen filosofi, dialektiikan perustaja, vaistonvaraisen materialismin edustaja.— 85, 219—220, 225, 291, 293, 295—305, 311, 314, 320.
- Herbart, Johann Friedrich** (1776—1841) — saksalainen taantumuksellinen idealistifilosofi, psykologi ja pedagogi.— 337.
- Hertz, Heinrich Rudolph** (1857—1894) — huomattu saksalainen fyysikko, sähködynamiikan erikoistuntija; filosofisilta katsoimuksiltaan edusti epäjohdonmukaista materialismia.— 348, 387.
- Herzen, A. I.** (1812—1870) — suuri venäläinen vallankumouksellinen demokraatti, materialistifilosofi, kirjailija ja lehtimies.— 436, 443, 456.
- Hibben, John Grier** (1861—1933) — amerikkalainen loogikko, Princetonin yliopiston professori.— 201, 203.
- Hilferding, Rudolf** (1877—1941) — Saksan sosialidemokratian ja II Internationalen opportunistisia johtajia. Teoksessaan »Finanssipääoma» luonnehti marxilaisvastaisesti imperialismia hämäten sen perusrisiriidat.— 349.
- Hippokrates** (n. 460—377 e.a.) — huomattu muinaiskreikkalainen lääkäri ja luonnontutkija, eräs antiikkisen lääketieteen perustajia.— 304.
- Hobbes, Thomas** (1588—1679) — huomattu englantilainen filosofi, mekanistisen materialismin edustaja; Hobbesin yhteiskunnalliset ja poliittiset katsomukset olivat jyrkästi epädemokraattisia.— 25, 26, 425.
- van't Hoff, Jacobus Hendricus** (1852—1911) — kuuluisa hollantilainen kemisti, nykyisen fysikaalisen kemian ja stereokemian perustajia.— 379.
- Holbach, Paul Henri** (1723—1789) — huomattu ranskalainen filosofi, materialismin edustaja, ateisti, Ranskan XVIII vuosisadan vallankumouksellisen porvariston ideologeja.— 27, 314, 413, 423.
- Homeros** — puoliiksi tarunomainen muinaiskreikkalainen eepillinen runoilija, »Iliadin» ja »Odysseian» tekijä. Eli XII ja VIII vuosisadan välillä e.a.— 264, 287.
- Hotho, Heinrich Gustav** (1802—1873) — hegeliläiseen koulukuntaan kuulunut taidehistorioitsija ja esteetikko, Berliinin yliopiston professori. Toimitti Hegelin postuumiteosten painoksessa »Luentoja estetikasta».— 71.
- Hume, David** (1711—1776) — englantilainen porvarillinen filosofi, subjektiivinen idealisti, agnostikko; historikko ja taloustieteilijä.— 36, 106, 167, 314, 411, 412, 413, 426.
- Höfding, Harald** (1843—1931) — tanskalainen porvarillinen filosofi ja psykologi, positivist.— 430.

J

- Jacobi, Friedrich Heinrich** (1743—1819) — saksalainen filosofi, idealisti ja metafysikko, teisti; vastusti rationalismia ja puolusti uskoa sekä aistimellista intuitiota pitäen niitä luotettavimpina tiedostamisen keinä.—172.
- James, William** (1842—1910) — amerikkalainen filosofi ja psykologi, subjektiivinen idealisti, imperialistisen porvariston ideologi, eräs pragmatismin perustajia.— 42, 348, 387, 391, 393, 395, 396, 397, 405.
- Janet, Paul** (1823—1899) — ranskalainen porvarillinen eklek-

tikkofilosofi, kirjoitti useita filosofian historiaa, etiikkaa ja historiaa käsitteleviä teoksia, joissa esiintyi materialismia ja sosialismia vastaan.—278.

Jodl, Friedrich (1849—1914)—filosofian professori Prahassa ja Wienissä, positivist; julkaisi L. Feuerbachin Teoksia.—280.

Jurkevitch, P. D. (1827—1874)—filosofian professori, idealistinen mystikko. Väitteli Tshernyshevskin kanssa filosofian kysymyksistä.—448, 451, 452.

K

Kant, Immanuel (1724—1804)—huomattu saksalainen filosofi, klassillisen saksalaisen filosofian kantaisä, subjektiivinen idealisti ja agnostikko. Kantin tietoteorialle on luonteenomaista ristiriita, materialismin aineiden yhdistäminen idealismin kanssa, mikä ilmenee objektiivisesti olemassaolevien »olioiden sinänsä» tunnustamisessa.—30, 36, 75, 79, 80, 82, 92, 94—95, 97, 106, 133—138, 142—143, 149, 155—156, 166—169, 170, 172, 182, 184, 190, 191, 194, 199, 218, 227—229, 231, 233, 238, 240, 273, 275—277, 314, 323, 332—333, 342, 358, 361, 362, 412, 413.

Kavelin, K. D. (1818—1885)—venäläinen yhteiskuntapoliittinen kirjailija, historikko, lakimies. Aatelis-porvarillisen liberalismin edustaja. Vuoden 1861 uudistuksen — maorjuuden lakkauttamisen — valmistelun ja suorituksen aikana vastusti vallankumouksellista demokraattista liikettä, hyväk-

syi tsarismiin harjoittaman vainopoliitiikan.—436.

Kautsky, Karl (1854—1938)—Saksan sosialidemokratian ja II Internationalen opportunistisia johtomiehiä, keskustalaisuuden ja revisionismin oppisä. Viime vuosisadan 80—90-luvulla, jolloin Kautsky oli vielä marxilaisuuden kannalla, hän kirjoitti joukon teoksia, joissa teki tunnetuksi Marxin oppia.—421.

Kepler, Johannes (1571—1630)—huomattu saksalainen tähtitieteilijä, joka Kopernikuksen opin pohjalla keksi planeettojen liikunnan lainmukaisuudet.—99, 288.

Kleinpeter, Hans (1869—1916)—itävaltalainen filosofi, empiriokritismin tunnetusitekijä. Hänen venäjännetty pääteoksensa on »Nykyaikaisen luonnontieteen tieto-oppi».—430.

Kopernikus, Nikolaus (1473—1543)—suuri puolalainen tähtitieteilijä, aurinkokeskisen maailmanjärjestelmän keksijä.—228, 288, 398.

Korolenko, V. G. (1853—1921)—huomattu venäläinen kirjailija ja julkisuuden mies.—446.

Kratylos (V vuosisata e.a.)—muinaiskreikkalainen idealistifilosofi, Herakleitoksen oppilas ja Platonin opettaja; teki Herakleitoksen dialektiikasta äärimmäisen relativistisia päätelmiä, jotka johtivat hänet sofistiiikkaan.—298, 303, 304.

Krylov, I. A. (1769—1844)—suuri venäläinen saturunoilija. Ivaili faabeleissaan erilaisia yhteiskunnallisia puutteita: lahjontaa, mielistelyä, valheellisuutta, tekopyhyyttä, kerskailua y.m.—436.

Ksenofanes, kotoisin Kolofonista (n. 580—470 e.a.)—muinaiskreikkalainen filosofi ja runoilija, abstraktisen metafyyssisen

materialismin edustaja, eeläläisen koulukunnan perustaja.—213.

Ksenofon (lat. Xenophon) (noin 430—355/4 e.a.) — muinaiskreikkalainen historikko. Pohiittisilta vakaumuksiltaan hän oli Ateenan demokratian vastustaja, aristokraattisen Spartan kannattaja.—232.

L

Lagrange, Joseph Louis (1736—1813) — huomattu ranskalainen matemaatikko ja mekaniikan tutkija, Pariisin tiedakatemian jäsen.—96.

La Mettrie, Julien Offroy de (1709—1751) — ranskalainen lääkäri, filosofi, mekanistisen materialismin huomattu edustaja.—25, 27, 451.

Lange, Friedrich Albert (1828—1875) — saksalainen taantumuksellinen porvarillinen idealistifilosofi, uskantilaisuuden perustanlaskijoita; teoksissaan vääristeli materialismin historiaa.—282, 342.

Lassalle, Ferdinand (1825—1864) — saksalainen pikkuporvarillinen sosialisti, Saksan yleisen työväenliiton perustaja; opportunistisen suuntauksen alullepanija Saksan työväenliikkeessä; filosofisilta katsoimuksiltaan idealisti ja eklektikko.—293, 295—305, 311, 456, 477.

Lasson, Adolf (1832—1917) — saksalainen filosofi, Berliinin yliopiston professori, uushegeliläisyyden huomattu edustaja.—197.

Lavrov, P. L. (1823—1900) — venäläinen sosiologi ja yhteiskuntapoliittinen kirjailija, narodnikkilaisuuden ideologi, sosiologian alalla kannatti epätieteellistä idealistista subjektiivista menetelmää.—447.

Law, John (1671—1729) — englantilainen porvarillinen taloustieteilijä ja finanssimies, Ranskan raha-asiaain päättökastaja (1719—1720); tunnettu seteleiden liikkeellelaskun yhteydessä tapahtuneesta keinoittelusta, joka päättyi valtavaan romahdukseen.—25.

Le Bon, Gustave (1841—1931) — ranskalainen lääkäri, psykologi ja sosiologi, idealisti.—377.

Leibniz, Gottfried Wilhelm von (1646—1716) — suuri saksalainen matemaatikko, monipuolinen oppinut, huomattu rationalistifilosofi, objektiivinen idealisti. Dialektisia aatteita sisältänyt Leibnizin filosofia vaikutti huomattavalla tavalla klassillisen saksalaisen filosofian kehitykseen.—24, 25, 26, 50, 90, 93, 96, 104, 114, 124, 171, 275, 281, 326, 327, 329—336, 381, 402, 425.

Lemke M. K. (1872—1923) — venäläisen kirjallisuuden ja Venäjän vallankumouksellisen liikkeen historioitsija sekä historiaa ja kirjallisuutta koskevien asiapapereiden keräilijä.—438.

Léon, Xavier (1868—1935) — Ranskan filosofisen seuran puheenjohtaja, »Revue de Métaphysique et de Morale» aikakauslehden toimittaja, idealistifilosofi, kirjoitti useita teoksia Fichten filosofiasta.—273.

Le Roy, Edouard (1870—1954) — ranskalainen taantumuksellinen filosofi, matemaatikko, College de Francen professori, pragmatisti ja uuspositivistti, joka yritti saada aikaan filosofian, tieteen ja uskonnon »organisen synteessin»; katolisen modernismin johtomiehiä.—392, 393, 400.

Le Roy (hollanniksi De Roy, latinaksi Reg'us), Hendrik (1598—1679) — hollantilainen lää-

- käri ja filosofi, mekanistinen materialisti ja sensualisti, Descartesin materialististen seuraajien koulukunnan perustaja.—25.
- Leukippos** (V vuosisata e.a.) — huomattu muinaiskreikkalainen materialistifilosofi, atomiopin kantaisä.—218, 222—223, 238, 322.
- Liebig, Justus von** (1803—1873) — etevä saksalainen oppinut, maanviljelyskemian alullepanijoita, Baijerin tiedeakatemian presidentti.—57.
- Lipps, Theodor** (1851—1914) — saksalainen porvarillinen psykologi ja filosofi, subjekttiivinen idealisti, fenomenologian kannattaja, Münchenin psykologisen tutkimuslaitoksen perustaja.—292.
- Locke, John** (1632—1704) — huomattu englantilainen filosofi, metafyyssinen materialisti, kehitti sensualistisen tietoteorian.—25, 26, 27, 193, 249, 275, 332, 425, 452.
- Loria Achille** (1857—1943) — italialainen vulgääri sosiologi ja taloustieteilijä, marxilaisuuden väärentäjä. Piti yhteiskunnallisen kehityksen määräävänä perussyynä väestön kasvua.—425.
- Lotze, Rudolf Hermann** (1817—1881) — saksalainen porvarillinen idealistifilosofi. Luonnon-tutkijana esiintyi mekanistisen materialismin mukaisesti, filosofiassa kehitteli Leibnizin monadiopin ajatuksia; viimeisissä teoksissaan puolusti avoimesti uskontoa.—197.
- Loustalot, Elisée** (1762—1790) — ranskalainen yhteiskuntapoliittinen kirjailija, vallankumouksellinen demokraatti, XVIII vuosisadan lopun Ranskan porvarillisen vallankumouksen toimihenkilö.—15.
- Lucas, Richard** — »Radioaktiivisten aineiden bibliografian» laatija.—41.

M

- Mach, Ernst** (1838—1916) — itävaltalainen taantumuksellinen filosofi, subjekttiivinen idealisti, fyysikko. Yhdessä R. Avenariuksen kanssa empiriokritismin tärkein edustaja.—41, 45, 57, 224, 228, 234, 284, 348, 349, 359, 363, 365, 369, 370, 373, 387, 388, 410, 418, 428, 431, 432, 433.
- Malebranche, Nicolas** (1638—1715) — ranskalainen idealistifilosofi, metafyyssikko, eräs okkasionalismin edustajia.—24, 26.
- Marheineke, Philipp Konrad** (1780—1846) — saksalainen protestanttinen teologi ja kirkkohistorioitsija, Berliinin yliopiston professori, hegeliläinen. Hegelin postuumiteosten painoksessa toimitti »Luentoja uskonnonfilosofiasta».—71.
- Mariano, Raffaele** (1840—1912) — italialainen filosofi ja yhteiskuntapoliittinen kirjailija, hegeliläinen, kirkkohistorian professori Napolissa.—199, 278.
- Marx, Karl** (1818—1883) — nerokas ajattelija ja maailman proletariaatin johtaja, tieteellisen kommunismin perustajalaskija; loi dialektisen ja historiallisen materialismin suoritetaan siten vallankumouksellisen mullistuksen filosofiassa (ks. V. I. Leninin artikkelia »Karl Marx (Lyhyt elämäkerrallinen katsaus ja marxilaisuuden esitys)», Teokset, 21. osa, ss. 29—77).—5—6, 8, 12—13, 15—17, 19—20, 22, 27—30, 32—34, 51, 63, 112, 116, 142, 144, 173, 193, 197, 239, 266, 268, 271—272, 295—296, 297, 302, 305.

312—314, 330, 337, 338—340, 346, 353, 354, 421, 456, 458.
Maupertuis, Pierre-Louis Moreau (1698—1759) — ranskalainen fyysikko, tähtitieteilijä, geodeetti. Ensimmäisenä muotoili pienimmän vaikutuksen periaatteen.— 367.

Maxwell, James Clerk (1831—1879) — huomattu englantilainen fyysikko. Tunnetaan teoreettisista tutkimuksistaan sähköopin alalla.— 348.

McTaggart, John Ellis (1866—1925) — englantilainen filosofi, uushegeliläinen, laati selitykset Hegelin »Logiikkaan».— 197, 203.

Michelet, Karl Ludwig (1801—1893) — Berliinin yliopiston filosofian professori, hegeliläinen. Hegelin postuumiteosten painoksessa toimitti »Filosofisia kirjoituksia», toisen osan »Filosofisten tieteiden ensyklopediaa» (»Luonnontilosophia») sekä »Luentoja filosofian historiasta».— 71, 199.

Mihailovski, N. K. (1842—1904) — venäläinen sosiologi, lehtimies sekä kirjallisuusarvostelija, liberaalisen narodnikkilaisuuden ideologi; aikakauslehtien »Otetshestvennyje Zapiski» ja »Russkoje Bogatstvo» toimittaja.— 61, 447, 465.

Montesquieu, Charles Louis (1689—1755) — ranskalainen valistusfilosofi, perustuslaillisen monarkian ideologi, kirjoitti teoksen »Lakien henki».— 455.

Müller, Iwan (1830—1917) — Erlangenin yliopiston klassillisen filologian professori, hänen nimissään julkaistun »Handbuch der klassischen Altertumswissenschaft in systematischer Darstellung» perustaja ja monivuotinen kustantaja.— 322.

Münsterberg, Hugo (1863—1916) — saksalainen psykologi, Harvardin yliopiston (USA) professori. Psykologiaa koskevissa teoksissaan puolusti voluntarismia.— 348.

N

Napoleon I Bonaparte (1769—1821) — Ranskan keisari (1804—1814 ja 1815).— 23, 266, 290.

Nauwerck, Karl (1810—1891) — saksalainen lehtimies, kuului Berliinin nuorhegeliläisten »Vapaiden» kerhoon.— 6.

Nemesios (n. IV vuosisata) Emeosan ja Foinikian piispa, teoksessaan »Ihmisen luonnosta» yritti yhdistää uusplatonilaisuuden kristilliseen oppiin sie-lun kuolemattomuudesta, tahdon vapaudesta, kaitsemuksesta j.n.e.— 299, 305.

Nernst, Walther Hermann (1864—1941) — saksalainen fyysikko ja fysikaalisen kemian tutkija.— 379, 380.

Newton, Isaac (1642—1727) — suuri englantilainen fyysikko, tähtitieteilijä ja matemaatikko, klassillisen mekaniikan perustanlaskija.— 96, 288, 331, 372.

Nietzsche, Friedrich (1844—1900) — saksalainen taantumuksellinen filosofi, voluntaristi ja irrationalisti, eräs fasismin ideologisia edelläkävijöitä.— 43, 392.

Nikolai Gavrilovitsh — ks. Tshernyshevski, Nikolai Gavrilovitsh.

Noël, Georges (1856—1916) — ranskalainen idealistifilosofi, filosofian professori. Kirjoitti teoksen »Hegelin logiikka».— 203, 273—277.

Norström, Vitalis (1856—1916) — ruotsalainen filosofi, subjektiivinen idealisti, professori Göteborgissa.— 45.

O

- Ostwald, Wilhelm Friedrich** (1853—1932)—tunnettu saksalainen fysikaalisen kemian tutkija ja idealistifilosofi; hänen tärkeimmät tutkimuksensa koskevat elektrolyyttistä disosiaatioteoriaa. Kehitti »energeettisen» teorian, joka on eräs »fysikaalisen» idealismin muunnos.—43, 348, 369, 373, 375, 387, 433.
- Owen, Robert** (1771—1858)—suuri englantilainen utopistisocialisti.—16, 27, 443.

P

- Parmenides**, kotoisin Eleasta (VI vuosisadan loppu—V vuosisadan alku e.a.)—muinaiskreikkalainen filosofi, Ksenofaneen oppilas, elealaisen koulukunnan huomattu edustaja, abstraktisen metafyyssisen materialismin edustaja.—80, 85, 86, 258, 413.
- Pastore, Annibale** (1868—1956)—italialainen filosofi, Torinon tiedeakatemian jäsen; tutki matemaattista logiikkaa, avusti aikakauslehteä »Rivista di Filosofia».—348.
- Paulsen, Friedrich** (1846—1908)—saksalainen pedagogi ja uuskantilainen filosofi, kirjoitti teoksia siveysopista, kasvatuksesta sekä Saksan koululaitoksen historiasta.—36—38, 343.
- Pearson, Karl** (1857—1936)—Lontoon yliopiston professori, matemaatikko ja biologi; tietoteorian alalla kannatti machilaisuutta.—123.
- Peirce, Charles Santiago Sanders** (1839—1914)—amerikkalainen idealistifilosofi, loogikko ja psykologi. V. 1878 julisti pragmatismien pääperiaatteet.—387, 395.
- Pelazza, Aurelio** (k. 1915)—italialainen filosofi, kirjoitti teoksen »R. Avenarius ja empiriokritisismi».—43.
- Perrin, Jean Baptiste** (1870—1942)—ranskalainen fyysikko ja fysikaalisen kemian tutkija; hänen perusteoksensa käsittelevät Brownin liikkeen kokeellisia tutkimuksia.—279, 341.
- Perrotin, Henri Joseph Anastase** (1845—1904)—ranskalainen tähtitieteilijä, tunnettu Marsin »kanavia» sekä Saturnuksen renkaita koskevista havainnoistaan, löysi kuusi pientä kiertotähteä.—289.
- Perry, Ralph Barton** (1876—1957)—amerikkalainen idealistifilosofi, Harvardin yliopiston professori, uusrealisti.—347.
- Petzoldt, Joseph** (1862—1929)—saksalainen taantumuksellinen filosofi, subjektiivinen idealisti, Machin ja Avenariuksen oppilas; vastusti tieteellistä sosialismia.—430.
- Pisarev, D. I.** (1840—1868)—huomattu venäläinen kirjallisuusarvostelija, materialistifilosofi ja vallankumouksellinen demokraatti.—323, 446, 465.
- Planck, Max Karl Ernst Ludwig** (1858—1947)—huomattu saksalainen fysiikan teoreetikko, Berliinin tiedeakatemian jäsen. Filosofisissa katsomuksissaan epäjohdonmukainen materialisti.—41.
- Platon** (oikea nimi Aristokles) (n. 427—347 e.a.)—kuuluu muinaiskreikkalainen filosofi, objektiivinen idealisti, orjanomistajaylimystön ideologi.—31, 74, 86, 116, 180, 182—183, 220, 230—232, 234—237, 238, 240, 257—258, 275, 276, 300, 303—304, 314, 319, 323, 366, 381, 392, 424.
- Plehanov, G. V.** (1856—1918)—marxilaisuuden huomattu tun-

- netuksitekijä ja materialistifilosofi, Venäjän ja kansainvälisen sosialistisen liikkeen näkyvä toimihenkilö; vuoden 1903 jälkeen siirtyi menshevistiselle, opportunistiselle kannalle; filosofiassa teki poikkeamia dialektisesta materialismista.—127, 143, 232, 264, 311, 314, 353, 414, 415, 416, 448—466, 467—484.
- Plenge, Johann** (s. 1874) — taantumuksellinen saksalainen sosiologi, taloustieteilijä ja idealistifilosofi, professorina Leipzigissä ja Münsterissä (Westfalen).—197, 338, 340, 346.
- Pleshtshejev, A. N.** (1825—1893) — venäläinen runoilija, jonka runot ilmensivät XIX vuosisadan 40—60-luvun valtakumouksellisten demokraattien aatteita.—465.
- Plinius vanhempi, Gaius Secundus** (23—79) — oppinut, kirjailija ja valtiomies Rooman valtakunnassa. Käsitteli teoksissaan luonnontiedettä, historiaa, sotataittoa, retoriikkaa ja filologiaa.—455.
- Plutarkhos** (n. 46—126) — muinaiskreikkalainen kirjailija, historikko ja idealistifilosofi; hänen kompiloidut teoksensa ovat eräs muinaisen Kreikan historiaa ja filosofiaa koskevien tietojen lähde.—296, 297.
- Poincaré, Henri** (1854—1912) — huomattu ranskalainen matemaatikko ja fyysikko, Ranskan tiedeakatemian jäsen; filosofiassa liittyi machilaisuuteen, konventionalisti. — 361, 362, 370, 372, 387, 402, 410.
- Prantl, Karl** (1820—1888) — filosofian professori Münchenin yliopistossa, idealisti, kirjoittanut joukon teoksia filosofian ja logiikan historian alalta.—325.
- Priestley, Joseph** (1733—1804) — tunnettu englantilainen tiedemies, kemisti, materialistifilosofi.—26, 449.
- Protagoras, kotoisin Abderasta** (n. 481—411 e.a.) — muinaiskreikkalainen sofistifilosofi, orjanomistajademokratian ideologi.—227—228, 232, 305.
- Proudhon, Pierre Joseph** (1809—1865) — ranskalainen yhteiskuntapoliittinen kirjailija, vulgääri taloustieteilijä ja sosiologi, pikkuporvariston ideologi, eräs anarkismin perustaja.—6, 7, 8, 11—12.
- Ptolemaios, Klaudios** (II vuosisata) — muinaiskreikkalainen matemaatikko, tähtitieteilijä ja maantieteilijä, maakeskistä maailmanjärjestelmää koskevan opin luoja.—288, 398.
- Pyrrhon** (n. 365—275 e.a.) — muinaiskreikkalainen filosofi, antiikin skeptismin kantaisä.—253.
- Pythagoras** (n. 580—500 e.a.) — muinaiskreikkalainen matemaatikko ja filosofi, objektiivinen idealisti, orjanomistajaylimystön ideologi.—95, 209—211, 288, 323.

R

- Raab, Friedrich** (s. 1890) — saksalainen taloustieteilijä ja filosofi, vuodesta 1926 kansantaloustieteen professori Frankfurtissa.—341.
- Rankine, William John Macquorn** (1820—1872) — skotlantilainen insinööri ja fyysikko, eräs teknillisen termodynamiikan luoja.—369.
- Rau, Albrecht** (1843—1920) — saksalainen filosofi ja luonnontieteilijä, L. Feuerbachin seuraaja.—343.
- Renan, Ernest Joseph** (1823—1892) — ranskalainen kielitieteilijä, idealistifilosofi, uskonnonhistorioitsija.—408.

- Renouvier, Charles Bernard** (1815—1903) — ranskalainen idealistifilosofi ja eklektikko, n.s. »neokritisistien» koulukunnan päämies, konventionalisti.— 277, 348, 433.
- Rey, Abel** (1873—1940)— ranskalainen positivistifilosofi, professori Pariisin yliopistossa, luennoi filosofian historiasta ja sen suhteesta luonnontieteeseen, tietoteorian alalla oli lähellä machilaisuutta.— 279, 356, 374, 375, 378—379, 385, 392, 397, 403, 410.
- Ribot, Théodule** (1839—1916) — ranskalainen filosofi ja psykologi, Collège de Francen professori, »Revue Philosophique» aikakauslehden perustaja ja toimittaja, kirjoitti useita teoksia psykologian historiasta; hänen katsomuksiinsa sisältyi mekanistisesti otettuja vaistonvaraisen materialismin aineksia.— 348.
- Ricardo, David** (1772—1823) — englantilainen taloustieteilijä, klassillisen porvarillisen taloustieteen suurimpia edustajia.— 7.
- Richter, Raoul Hermann** (1871—1912) — saksalainen filosofi, uskantilainen.— 43.
- Rickert, Heinrich** (1863—1936)— saksalainen porvarillinen filosofi ja sosiologi, subjektiivinen idealisti ja agnostikko, uskantilaisen Badenin koulukunnan tärkeimpiä edustajia.— 348.
- Riecke, Eduard** (1845—1915) — saksalainen fyysikko.— 41.
- Riehl, Aloys** (1844—1924) — saksalainen porvarillinen filosofi, uskantilainen, oli lähellä Renouvierin neokritisismiä.— 197, 348.
- Ritter, Heinrich** (1791—1869) — saksalainen filosofian historioitsija, uskonnollis-idealisticen katsomusten kannattaja; »Vanhan ajan filosofian historian» kirjoittaja.— 299.
- Robespierre, Maximilien Marie Isidore de** (1758—1794) — XVIII vuosisadan lopun Ranskan porvarillisen vallankumouksen huomattu toimihenkilö, jakobiinien johtaja, vallankumouksellisen hallituksen päämies vv. 1793—1794.— 23.
- Robinet, Jean Baptiste René** (1735—1820) — ranskalainen filosofi, metafyyminen materialisti, deismin kannattaja.— 27.
- Roscher, Wilhelm** (1817—1894) — saksalainen taantumuksellinen taloustieteilijä, n.s. historiallisen koulukunnan perustaja kansantaloustieteessä.— 456.
- Rotta, Paolo** (s. 1873) — italialainen filosofi, hegeliläinen, Milanon katolisen yliopiston professori, lähellä neoskolastiikka.— 201.
- Royce, Josiah** (1855—1916) — amerikkalainen taantumuksellinen filosofi, objektiivinen idealisti, amerikkalaisen uushegeliläisyyden edustaja.— 348, 387.
- Ruttmann, Wilhelm Julius** (synt. 1884) — saksalainen psykologi, kirjoittanut »Nykyaikaisen sielutieteen perustulokset». — 345.
- Römer, Ole** (1644—1710) — tanskalainen tähtitieteilijä. Ensimmäisenä tieteen historiassa määrittä valon nopeuden, keksi useita tähtitieteellisiä välineitä.— 289.
- Rössler, Constantin** (1820—1896) — saksalainen lehtimies, valtiotieteen professori Jenassa, uushegeliläinen.— 197.

S

- Saint-Just, Louis Antoine** (1767—1794) — XVIII vuosisadan lopun Ranskan porvarillisen vallankumouksen huomattu toimi-

- henkilö, eräs jakobiinien johtajia.—23.
- Salignac, Fénelon** — ranskalainen oppinut, kirjoittanut »Yleisfysiikan ja astronomian kysymyksiä».—41.
- Sand, George** (1804—1876) — tunnettu ranskalainen kirjailijatar.—442, 443.
- Schaden, Emil August** (1814—1852) — Erlangenin yliopiston filosofian professori, mystikko, arvosteli Hegeliä ja Feuerbachia.—68.
- Schaller, Julius** (1807—1868) — Hallen yliopiston filosofian professori, hegeliläinen, arvosteli Feuerbachin materialismia.—68.
- Schelling, Friedrich Wilhelm Joseph von** (1775—1854) — huomattu saksalainen idealistifilosofi, klassillisen saksalaisen filosofian edustaja. Kehitteli Kantin ja Fichten ajatuksia, muokkasi objektiivis-idealistiin »identiteettifilosofian»; toimintansa viimeisellä kaudella julisti uskonnollis-mystillistä ilmetysfilosofiaa ja hänestä tuli kuninkaallisen Preussin virallinen ideologi.—193, 257, 337, 426—427.
- Schiller, Ferdinand Canning Scott** (1864—1937) — englantilainen taantumuksellinen filosofi, Oxfordin yliopiston professori, pragmatisti, pluralismin kannattaja.—347, 348, 387.
- Schinz, Max** (s. 1864) — yksityisdosentti, sittemmin Zürichin yliopiston filosofian professori.—43.
- Schleiermacher, Friedrich Ernst Daniel** (1768—1834) — saksalainen idealistifilosofi, protestanttinen saarnaaja, Berliinin yliopiston teologian professori, romantikko; tunnetaan raamatun tekstien arvostelua koskevista töistään.—299.
- Schmidt, Ferdinand Jakob** (1860—1939) — saksalainen taantumuksellinen filosofi ja pedagogi, Berliinin yliopiston professori, fideisti; tietoteoriassa lähellä uuskantilaisten Marburgin koulukuntaa sekä immanenssifilosofoja.—197.
- Schmitt, Eugen Heinrich** (1851—1916) — kirjoitti teoksen »Hegelin dialektiikan salaisuus konkreettis-aistimelliselta kannalta valotettuna», joka oli tarkoitettu Berliinin hegeliläisen Filosofisen seuran julistaman palkinnon saamiseksi Hegelin metodia koskevasta tulkielmasta. Teos tunnustettiin merkittäväksi, mutta se ei saanut palkintoa sisältämänsä »materialismin ja sensuaalismin» vuoksi. Myöhemmin Schmitt siirtyi mystismin ja gnostismin kannalle.—199, 348.
- Schopenhauer, Arthur** (1788—1860) — saksalainen taantumuksellinen idealistifilosofi, Preussin junkkeriston ideologi. Hänen voluntarisminsa ja ihmisvihansa olivat eräs Saksan fasismin ideologisia lähteitä.—429.
- Schulze (Ainesidemos), Gottlob Ernst** (1761—1833) — saksalainen idealistifilosofi, humelainen agnostikko, joka yritti herättää henkiin ja modernisoida antiikin skeptisismiä.—253.
- Schulze, Johannes** (1786—1869) — saksalainen pedagogi, hegeliläinen. Hegelin postuumiteosten painoksessa toimitti »Hengen fenomenologian».—71.
- Schuppe, Wilhelm** (1836—1913) — saksalainen filosofi, subjektiivinen idealisti, n.s. immanenttisen koulukunnan johtaja.—348.
- Schwegler, Albert** (1819—1857) — saksalainen teologi, filosofi.

- kielitetiilijä ja historikko. — 313, 319, 322, 324.
- Segond, Jean** (1872—1954) — ranskalainen filosofi ja sielutieteilijä, idealisti, lyseon lehtori Toulonissa; »Revue Philosophique» aikakauslehden avustaja.— 348.
- Seneca, Lucius Annaeus** (noin vuonna 4 e.a.—65) — roomalainen filosofi, stoalaisuuden kannattaja, valtiomies ja kirjailija; Neron opettaja.— 63.
- Seth, Andrew** (1856—1931) — englantilainen filosofi, Edinburghin yliopiston professori, tunnettu useiden filosofisten tutkielmien kirjoittajana.— 197, 199, 201.
- Sextus Empiricus** (II vuosisata) — muinaiskreikkalainen lääkäri ja skeptikkofilosofi. Hänen tuotteistaan ovat säilyneet »Pyrrhonilaisia peruspiirteitä» sekä »Matemaatikoita vastaan», jotka sisältävät runsaasti historiallista ja filosofista aineistoa.— 211, 213, 215, 220, 224, 230, 253, 255—256.
- Shakespeare, William** (1564—1616) — suuri englantilainen kirjailija.— 13.
- Shtshedrin (Saltykov-Shtshedrin), M. J.** (1826—1889) — suuri venäläinen satiirikko, vallankumouksellinen demokraatti.— 436.
- Shuljaticov, V. M.** (1872—1912) — venäläinen kirjallisuusarvostelija, bolshevikki; esiintyi idealismia vastaan vulgäärin sosiologismien asemista vääriltellen siten marxilaisuutta.— 418—433.
- Sierakowski, Sigmund** (1826—1863) — huomattu puolalainen vallankumouksellinen demokraatti. Vuoden 1863 Puolan kapinan johtajia. Teloitettiin tsaarihallituksen toimesta ke-säkuun 15. pñä 1863.— 441.
- Sismondi, Jean Charles Leonard Simonde de** (1773—1842) — sveitsiläinen taloustieteilijä, kapitalismin pikkuporvarillinen arvostelija.— 7.
- Smith, Adam** (1723—1790) — englantilainen taloustieteilijä, klassillisen porvarillisen taloustieteen suurimpia edustajia.— 7.
- Sokrates** (n. 469—399 e.a.) — muinaiskreikkalainen idealistifilosofi, orjanomistajaylimystön ideologi.— 116, 182, 230—232, 392, 453.
- Spaventa, Bertrando** (1817—1883) — italialainen idealistifilosofi, uushegeliläisyyden huomattu edustaja Italiassa, Napolin yliopiston professori.— 43, 199.
- Spencer, Herbert** (1820—1903) — englantilainen porvarillinen filosofi ja sosiologi, positivismin perustajia, orgaanisten koulukunnan huomattu edustaja sosiologiassa, tieteellisen sosialismin vastustaja.— 43, 374.
- Speranski, M. M.** (1772—1839) — venäläinen valtiomies. Aleksanteri I:n ensimmäisinä hallitusvuosina laati suunnitelman valtiollisista uudistuksista, joiden tarkoituksena oli ottaa Venäjällä maaorjuuden ja itsevaltiuden säilyessä käytäntöön perustuslaillisen monarkian aineksia. Speranskin luonnos hylättiin ja hänet itsensä karkotettiin.— 479—480.
- Spicker, Gideon** (1840—1912) — Münsterin yliopiston professori, kirjoitti useita teoksia filosofian historian alalta.— 342.
- Spinoza, Baruch (Benedictus)** (1632—1677) — huomattu hollantilainen materialistifilosofi, rationalisti, ateisti.— 24, 26, 50, 53, 79, 86, 87, 124, 132—133, 193, 275, 314, 329, 337, 403, 424—425.

- Stahevitch, S. G.** (1843—1918) — osallistui XIX vuosisadan 60-luvun vallankumousliikkeen Venäjällä. V. 1863 vangittiin, tuomittiin pakkotöihin ja elinikäiseen karkotukseen Siperiaan. Asui Siperiassa muutamia vuosia yhdessä Tshernyshevskin kanssa ja kirjoitti hänestä muistelmia. — 438—439.
- Stahl, Georg Ernst** (1660—1734) — saksalainen lääkäri ja kemisti. Muotoili flogiston-teorian. Oli fysiologiaa ja lääketiedettä koskevissa teoksissaan vitalismin kannattaja. — 381.
- Stein, Ludwig** (1859—1930) — saksalainen sosiologi ja filosofi, Berliinin ja Genèven tiedakatemiain jäsen. Toimitti aikakauslehteä »Archiv für Geschichte der Philosophie». Kirjoitti useita teoksia filosofian historian alalta. — 43.
- Stirling, James Hutchison** (1820—1909) — englantilainen filosofi, sivistykseltään lääkäri, käänsi englanniksi Kantin »Puhtaan järjen kritiikin»; kirjallaan »Hegelin salaisuus» kiinnitti Englannissa huomionta Hegelin filosofiaan. — 199.
- Stirner, Max** (1806—1856) — saksalainen idealistifilosofi, nuorhegeliläinen, anarkismin ideologi. Stirnerin pääteos on »Yksilö ja hänen omaisuutensa». — 392.
- Stobaios** (lat. Stobaeus), **Johannes** (suunn. V vuosisata) — kreikkalainen kirjailija, laati laajan antologian muinaisten kirjailijain teoksista. — 299.
- Strache, Hugo** (1865—1925) — itävaltalainen kemisti ja insinööri, kirjoittanut teoksen »Materian, maailmancetterin ja luonnonvoimien ykseys». — 44.
- Strauß, David Friedrich** (1808—1874) — saksalainen juma-
- luusoppinut sekä idealistifilosofi, nuorhegeliläinen, kirjoittanut kirjan »Jeesuksen elämä», joka on omistettu kristillisten dogmien arvostelulle. — 27, 28.
- Sue, Eugène** (1804—1857) — ranskalainen kirjailija, kirjoitti sentimentaalisen pikkuporvarillisia romaaneja sosiaalisista aiheista. — 14, 29—30, 32, 33.
- Suter, Heinrich** (1848—1922) — sveitsiläinen matematiikan professori. — 345.
- Szeliga** — preussilaisen upseerin, B. Bauerin aikakausjulkaisujen avustajan nuorhegeliläisen Franz Zychlinckin (1816—1900) nimimerkki. — 13.

T

- Taggart** — ks. McTaggart.
- Taine, Hippolyte Adolphe** (1828—1893) — ranskalainen porvarillinen kirjallisuuden ja taiteen tutkija, positivistifilosofi, historioitsija. Yritti soveltaa luonnontieteellisiä menetelmiä kirjallisuuden ja yhteiskunnallisen elämän tutkimiseen. — 367.
- Tarde, Gabriel** (1843—1904) — ranskalainen sosiologi, kriminalisti ja psykologi, eräs psykologisen suuntauksen perustajia sosiologiassa, voluntaristi. — 391.
- Thales** (n. 624—547 e.a.) — synthyisin Miletoksesta, muinaiskreikkalainen filosofi, vaistonvaraisen materialistisen Miletoksen koulukunnan perustaja. — 182, 208.
- Thomson, Joseph John** (1856—1940) — englantilainen fyysikko, Lontoon Royal Institutionin jäsen, vv. 1915—1920 sen presidentti. Filosofisissa katsomuksissaan kannatti mekanistista materialismia. — 41, 291.

- Tiedemann, Dietrich** (1748—1803) — saksalainen filosofian historioitsija, Marburgin yliopiston professori; hänen kuusi-osainen teoksensa »Spekulatiivisen filosofian henki» oli Hegelillä eräänä lähde-teoksena hänen luennoidessaan filosofian historian kurssia.—228.
- Timaios** (lat. *Timaeus*) (IV—III vuosisata e.a.) — muinais-kreikkalainen historioitsija: Laatinut Sisilian ja Italian historiaa valaisevia teoksia, joista on säilynyt meille ainoastaan katkelmia. Ensimmäisenä otti käytäntöön kronologisen järjestelmän ryhtymällä pitämään lukua ajasta olympiadien mukaan.—258, 301, 303.
- Trendelenburg, Fr. Adolf** (1802—1872) — saksalainen filosofi ja loogikko, idealisti, Berliinin yliopiston professori; arvosteli Hegelin filosofiaa, varsinkin hänen dialektiikkaa.—197.
- Tshernov, V. M.** (1876—1952) — eserrien puolueen johtajia ja teoreetikkoja, marxilaisuuden vannoutunut vihollinen, filosofian alalla eklektikko ja agnostikko.—163, 217.
- Tshernyshevski, N. G.** (1828—1889) — suuri venäläinen vallankumouksellinen demokraatti, utopistinen sosialisti, materialistifilosofi, kirjailija ja kirjallisuusarvostelija, Venäjän 60-luvun vallankumouksellisdemokraattisen liikkeen johtaja. Filosofian alalla Tshernyshevski kehitteli Feuerbachin materialismia; hän pyrki muokkaamaan Hegelin dialektiikkaa materialistisesti. Tshernyshevskin filosofiset katsomukset ovat Marxia edeltäneen materialistisen filosofian huippu. »Mutta Tshernyshevski ei kyennyt kohoamaan,
- oikeammin sanoen ei voinut kohota, Venäjän olojen takapajuisuuden vuoksi, Marxin ja Engelsin dialektiseen materialismiin saakka.» (*Lenin*).—62, 68, 434—447, 448—466, 467—484.
- Turgenev, I. S.** (1818—1883) — tunnettu venäläinen kirjailija, poliittisilta katsomuksiltaan liberaali.—436, 460.

U

- Uhde-Bernays, Hermann Hans** (s. 1873) — saksalainen kielitieteilijä, kirjoittanut joukon teoksia kirjallisuus- ja taidehistorian alalta.—344.
- Uspenski, N. V.** (1837—1889) — huomattu venäläinen kirjailija, vallankumouksellinen demokraatti.—464.

V

- Waal, Johannes Diderik van der** (1837—1923) — hollantilainen fyysikko, Amsterdamin yliopiston professori, tunnetaan tutkimuksistaan kineettisen kaasuteorian alalla.—379.
- Wallace, William** (1844—1897) — englantilaisen hegeliläisyyden suurimpia edustajia; käänsi englanniksi Hegelin »Filosofisten tieteiden ensyklopedian».—199, 201.
- Vasili Tjomnyl (Sokea)** (1415—1462) — Moskovan suuriruhtinas vuodesta 1425.—445.
- Véra, Augusto** (1813—1885) — italialainen filosofi, ensimmäisiä Hegelin filosofian seuraajia Italiassa; tunnetaan Hegelin teosten kääntäjänä italian ja ranskan kielille.—199, 277.
- Verworn, Max** (1863—1921) — tunnettu saksalainen fysiologi, perusti aikakauslehden »Zeitschrift für allgemeine Physiologie»; filosofian alalla machilaisuutta lähellä ollut eklektikko.—285—286.

Willy, Rudolf (s. 1855) — saksalainen filosofi, subjektiivinen idealisti, Avenariuksen oppilas.— 430.

Windelband, Wilhelm (1848—1915) — saksalainen porvarillinen filosofi, uskantilainen, huomattu filosofian historioitsija.— 197, 322.

Vissarion — ks. Belinski, V. G.

Wlassak, Rudolf (1865—1930) — itävaltalainen fysiologi.— 431.

Wolf, Christian (1679—1754) — saksalainen idealistifilosofi ja metafysiikko, Leibnizin filosofian tunnetuksi tekijä ja madaltaja, teleologian kannattaja.— 79, 172.

Volkman, Paul (1856 — noin 1938) — teoreettisen fysiikan professori Königsbergissä; kirjoittanut »Luonnontieteiden tietoteorian». Filosofian alalla idealisti ja eklektikko.— 284, 291, 314.

Voltaire, François Marie Arouet (1694—1778) — eräs porvarillisen valistuskauden suurimpia edustajia XVIII vuosisadan Ranskassa, huomattu kirjailija, historikko ja deistifilosofi, joka taisteli yksinvaltiutta ja katolilaisuutta vastaan.— 25.

Volynski, A. L. (1863—1926) — venäläinen taantumuksellinen taidehistorioitsija ja -arvostelija, dekadentti ja »taidetta taiteen vuoksi» -teorian julistaja.— 452.

Vries, Hugo de (1848—1935) — hollantilainen kasvitieteilijä, darvinismin vastustaja, taantumuksellisen pangenesteorian ja mutaatioteorian luoja.— 383.

Wundt, Wilhelm Max (1832—1920) — saksalainen porvarillinen psykologi, fysiologi ja idealistifilosofi.— 275, 428—429, 430, 431, 433.

U

Überweg, Friedrich (1826—1871) — saksalainen porvarillinen filosofi ja psykologi, Königsbergin yliopiston professori, kirjoittanut laajan »Läpileikkauksen filosofian historiasta».— 35, 217, 234.

Z

Zart, A. — saksalainen fyysikko kirjoittanut »Maailmankaikkuiden rakennuskiviä: atomit, molekyyliit...».— 344.

Zenon Elealainen (V vuosisata e.a.) — elealaiseen koulukuntaan kuulunut muinaiskreikkalainen filosofi, Parmenideen oppilas, abstraktisen metafyyssisen materialismin sekä subjektiivisen dialektiikan edustaja.— 213, 215—219.